

Tarih İncelemeleri Dergisi
Cilt/Volume XXVI, Sayı/Number 1
Temmuz/July 2011, 289-291

Cihan Piyadeoğlu, Selçuklular'ın Kuruluş Hikayesi, Çağrı Bey, 157
sayfa, İstanbul 2011, Timaş Yayınları, ISBN 978-605-114-431-3.

10. yüzyılda, Seyhun Nehri yakınlarında bulunan Yengikent'i merkeze alan bir coğrafyada yaşayan Oğuzlara mensup bir boy beyi olup federasyonel bir yapıya sahip olan Oğuz Yabguluğunda sübaşılık görevini yürüten Selçuk Bey'in Yabgu ile anlaşmazlığa düşerek obası ile birlikte Cend'e göç etmesi, sonraki yüzyıllarda bütün Orta ve Yakındoğu'nun siyasal yapısını biçimlendirecek bir sürecin de başlangıcı oldu. Selçuk Bey'in 11. yüzyılın başında Cend'de ölmesinden sonra oğulları ve torunları oradan önce Horasan ve Mâverâunnehir bölgelerine, daha sonra da İran üzerinden Irak, Suriye, Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika ve Anadolu'ya yayıldılar. Selçuk Bey'in torunları olan Tuğrul ve Çağrı Beyler tarafından 1040 yılında kurulan Büyük Selçuklu Devleti, kısa sürede, yukarıda sözünü etmiş olduğumuz bölgelerin neredeyse tamamına hükmetmeye başladı. Süreç içerisinde Türkler büyük ölçüde İslâmlaştılar ve özellikle fetih yetenekleri ile İslâm dünyasına ve tarihine yeni bir ivme kazandırdılar. Sünnî Abbâsî Halifeliği'nin koruyuculuğunu üstlendiler ve Bizans ile mücadeleye girilerek 1071 yılında bin yıllık bu devî dize getirdiler.

Beylerinin liderliği altındaki küçük bir boydan, kana dayalı göçebe bir organizasyondan devasa bir devlete dönüşmeleri sürecinde, Büyük Selçukluların kuruluş dönemindeki liderliğinin merkezi bir öneme sahip olduğunu söylemeye gerek yoktur. Özellikle Selçuk Bey'in oğlu Mikâil'in oğulları olan Tuğrul ve Çağrı Beylerin devletin kurulma, kurumsallaşma, biçimlenme ve güçlenme aşamasındaki faaliyetleri çok önemlidir. Bundan dolayı Selçuklular tarihi hakkında bütünlüklü bir bakış açısı geliştirebilmek için bu iki beyin bireysel ve siyasal biyografisi ile ilgili etraflı bilgilere sahip olmak gerekir. Devletin kurucusu ve ilk sultanı olan Tuğrul Bey hakkında, kuşkusuz sahip olduğu siyasal konumdan dolayı, etraflı oldukları maalesef söylenemeyecekse de, birtakım çalışmalar, biyografi denemeleri mevcuttur. Fakat devletin kurulma sürecinde en az ağabeyi kadar etkili olan ve bu zorlu sürece en az onun kadar katkı sağlayan Çağrı Bey (tanıtımını okumakta olduğunuz kitabın yazarı, Çağrı Bey'in katkısının ağabeyinden daha fazla olduğunu savunmaktadır) üzerine yapılan müstakil çalışma pek yoktur ve bu noktada önemli bir eksiklik vardır. Aslına bakılırsa sözünü etmiş olduğumuz bu eksiklik yalnızca Çağrı Bey'in biyografisi noktasında değil, genel anlamda Selçuklu tarihinin bütünü ile ilgili bir problemdir ve kısa vadede çözümlenecek gibi de görünmemektedir. Sorunun kökenleri noktasında birçok varsayımda bulunulabilir ve yargı ortaya konabilir (örneğin metodolojik zorluklar Selçuklu tarihini üzerinde çalışılması nispeten zorlu bir alan yapmaktadır), fakat yazımızın konusu sözünü etmiş olduğumuz sorun olmadığı için bu kadarlık bir göndermeyi yeterli addediyoruz.

Yukarıda sözünü etmiş olduğumuz eksikliğin belli ölçüde giderilmesine dönük bir girişim çerçevesinde Timaş Yayınları tarafından yürütülmekte olan Selçuklular Tarihi Serisi isimli bir proje kapsamında yayınlanan “Selçuklular”ın Kuruluş hikayesi, Çağrı Bey” isimli eser, Cihan Piyadeoğlu imzasını taşımakta olup Selçukluların kuruluş dönemi tarihini, sürecin temel aktörlerinden biri olan Çağrı Bey üzerinden okuyan bir çalışmadır. Eser, Selçuklu tarihinin erken dönemini, devletin kurulma aşamasında en az kardeşi Tuğrul Bey kadar etkili olan Çağrı Bey üzerinden yeniden kurmakta, söz konusu tarihsel döneme yaygın olandan farklı bir bakış açısı getirmektedir. Dolayısıyla genellikle Tuğrul Bey üzerinden inşa edilen klasik kuruluş anlatısının belli ölçüde çeşitlenmesini sağlayacağı gerçeğinden hareketle diyebiliriz ki, Selçukluların erken dönemine farklı ve nispeten özgün bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır.

Eser, Türk tarihine genel bir göndermeyle kitabın temel çerçevesinin çizildiği ve Selçuklu tarihinin öneminin vurgulandığı “Önsöz,” Büyük Selçuklu Devleti’nin kuruluşundan önce Selçukluların faaliyetlerinin işlendiği ve devlet öncesi Selçuklu yaşamının anlatıldığı “Giriş,” Çağrı Bey’in Selçukluların kuruluş dönemindeki etkinliğinin irdelendiği ve bir hükme varıldığı “Sonuç,” “Kronoloji,” “Kaynakça” ve “İndeks” dışında içlerinde çeşitli altbölümler olan üç temel bölümden oluşmaktadır.

I. Bölüm, “Devletin Kuruluşuna Kadar Çağrı Bey” başlığını taşımakta olup “Çağrı Bey Hakkında İlk Bilgiler” ve “Bağımsızlığa Giden İlk Adım” isimli iki altbölümden oluşmaktadır. İlk altbölümde Selçuk Bey’in faaliyetleri; Çağrı Bey’in gerçek olup olmadığı konusunda birtakım kuşkular olan Anadolu seferi; Tuğrul ve Çağrı Beylerin siyasal anlamda bağımsızlık elde etmeleri ile Selçukluların yeni yurtlarındaki hayatları incelenmektedir. İkinci altbölüm ise, Selçukluların Horasan bölgesine gelişleri, Gaznelilerle mücadeleleri ve Çağrı Bey’in bağımsız faaliyetlerine ayrılmıştır. Bu kısımda Gaznelilerle girilen çatışmalara, Selçukluların yurt edinme girişimlerine ve en nihayetinde de Dandanakan zaferi ile birlikte bağımsızlık kazanmalarına Çağrı Bey üzerinden odaklanılmaktadır.

II. Bölüm’ün başlığı, “Dandanakan Zaferi’nden Sonra Çağrı Bey”dir. Bu bölümün “Bağımsızlık Sonrası Tuğrul Bey-Çağrı Bey İlişkisi” başlıklı kısmında devletin kurulmasından ve Tuğrul Bey’in sultan ilan edilmesinden sonra iki kardeş arasındaki ilişkinin hangi minval üzerinde seyrettiği, siyasal anlamda ne tür bir mahiyete sahip olduğu irdelenmektedir. Tuğrul Bey ile Çağrı Bey arasındaki ilişkinin ne tür bir tâbiyet ilişkisi olduğu tartışılmakta, yaşı Tuğrul Bey’den büyük olmasına rağmen sultanlığı ona bırakan Çağrı Bey’in önemli ölçüde bağımsız tavır aldığı sonucuna varılmaktadır. Aynı bölümün “Çağrı Bey’in Fetih Faaliyetleri” başlıklı kısmında Çağrı Bey’in, Belh’in fethinden başlanarak sürdürdüğü fetih faaliyetleri konu edilmekte, ağabeyinden önemli ölçüde farklı bir siyasal duruşa sahip olan Çağrı Bey’in ülkenin doğu kısmında gerçekleştirdiği eylemler incelenmektedir.

III. Bölüm, “Çağrı Bey’in Ölümü ve Kişiliği” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, Çağrı Bey’in Tuğrul Bey’e göre daha sert karakterli olup siyasal anlamda genellikle kardeşinin tersine sertlik yanlısı bir tutum takındığı, siyasal rakiplere dönük tavrının kardeşinin aksine “şahin”ce olduğu savunulmakta, kuruluş döneminde özellikle Gaznelilere karşı kazanılan zaferlerde etkin bir rol üstlendiği not edilmektedir. Temel

Kitap Tanıtımı

anlamda Çağrı Bey'in askeri dehasının Selçukluların kuruluşunda büyük rolü olduğunun altı çizilmektedir.

Eserin odak noktası Çağrı Bey, olup metinde onun merkeze alındığı bir erken dönem Selçuklu anlatısı kurulmaktadır. Öyle ki, “genellikle Tuğrul Bey'in gölgesinde kalan Çağrı Bey'in” devletin gerçek kurucusu olduğu ve saltanat makamında kardeşi olmasına rağmen, bu durumun siyasal meşruiyetten ziyade Tuğrul Bey'in oğlunun olmaması ile ilgili olduğu belirtilmekte, onun devletin “Gölge Sultanı” olarak faaliyetlerini sürdürdüğü savunulmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki, Cihan Piyadeoğlu tarafından kaleme alınmış olan eser, yazarının da ifade ettiği gibi Beyhâkî'yi merkeze almak üzere birinci el kaynakları kullanmasıyla dikkat çekmekte, halen ciddi bir ilgi ve bilgi eksikliği ile malul olan Selçuklu tarihi alanında önemli bir konuma talip görünmektedir. Dileğimiz odur ki, özellikle biyografi türüne örnek teşkil eden bu tür bilimsel eserlerin sayısı ve popülerliği artsın.

Mustafa Alican*

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Bornova, İZMİR.

